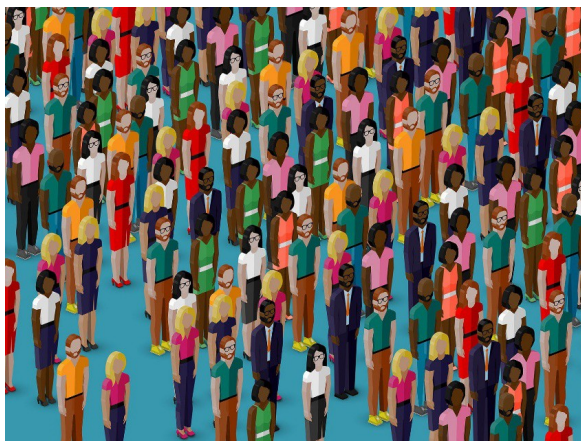

Massans vansinne

För ett par år sedan gav den engelske författaren Douglas Murray ut en bok med den talande titeln *The Madness of Crowds*. Det är inte bara en hårdexploaterad boktitel utan också ett tema som många civilisationskritiker, filosofer och socialpsykologer varit inne på. Vi kan börja med den danska tidiga 1800-talsfilosofen Søren Kierkegaard. Han avskydde massan och såg det kollektiva livet som meningslöst: *Subjektiviteten är sanning*. Att utan eftertanke sträva efter att bli som alla andra var att anonymisera sig själv, ja ännu värre: att göra sig själv till en imitation.

Kierkegaard påstod att varje människa förfogar över möjligheten till sanning. Den finns inom oss alla men kan bara bestå av ett individuellt ställningstagande. Det krävs mod för att vara en egen individ, någon som inte skyller sitt beteende på andra utan tar ansvar för sina egna handlingar. Vi kan inte välja den tid vi lever i men vi kan välja hur vi ska förhålla oss till den.

Kierkegaard var djupt religiös, men eftersom det bara var det egna ställningstagandet som betydde något, gick han ur statskyrkan. Han kunde klämma ur sig påståenden som *Prästen – denna i långa kläder insvepta definition av nonsens!*

Nietzsche var inne på samma tanke med *Den sista människan* (Der letzte Mensch): en viljesvag individ som inte tar några risker utan bara vill vara som alla andra och leva ett behagligt liv. Det kan spås på med en av hans mest citerade aforismer: *Hos individer är vansinnighet sällsynt; men i grupper, partier, nationer och epoker är det regeln*. Hans eget livsöde bekräftade inte tesen. Under de sista 11 åren av sitt liv var han sinnessjuk.

Det stora 1800-talsnamnet inom denna tankefigur är den franske socialpsykologen Gustave Le Bon. Han ställde upp tre karakteristika för massan. Det första är anonymiteten, att individen är gömd i massan, vilket betyder att individen befrias från ansvar. Det är folkmassan, sekten, gruppen, kollektivet som är "individen". Det andra är att man är "smittad" eller hypnotiserad, om man har dragits in i kollektivets energi. Givetvis kan kollektivet verka för en god sak men vanligen är det något negativt eller destruktivt; något eller några som ska anfallas och oskadliggöras, varvid förnuftet går förlorat. I individen finns det inget individuellt kvar, som kan ta ansvar för vad han eller hon säger eller gör.

Det tredje som karakteriserar massan kan exemplifieras med Hitler. Hitler var en av massan, av sin tids kollektiva paranoia. Det var dock inte så att han tvingade in majoriteten av det tyska folket i sitt tänkande, utan han var en av väldigt många som tänkte ungefär likadant. Skillnaden

var att han lyckades rikta det kollektiva medvetandet mot ett mål. Det här gäller för många av dem som kommer att leda en massrörelse. Greta Thunberg är ett nutida exempel. Skickligt frammatchad lyckas hon ge klimatångesten hos i synnerhet ungdomar politisk sprängkraft.

När man frågar folk som är djupt inne i det kollektiva medvetandet vad det är de vill åstadkomma, så upptäcker man att de inte riktigt vet vad de står för. De saknar självinsikt, eftersom det är gruppen som har gett dem deras identitet. Det de säger och gör bottnar inte i något individuellt ställningstagande. De repeterar ord som de hört, men de vet inte vad de är medlemmar av. Allt de vet är de nyckelfraser som kollektivet matats med. Paradexemplet är "Alla människors lika värde".

Le Bons påstående att det handlar om en smitta har högt förklaringsvärde. Inte så sällan vill människor bli smittade. Se framför er den skrikande klungan av tonårsflickor, när en ungdomsidol står på scenen, sjunger och vickar på höfterna.

Kollektivets medlemmar är angripna av ett virus som gör att de inte kan tänka egna tankar. De kan bara återge kollektivets starkt förenklade nyckelbegrepp och värdeord. Det här är kärnan i Gustave Le Bons tänkande, att människor individualitet är helt förstörd. De existerar inte längre. Det som finns är en kollektiv tankegestalt. Det kan också liknas vid att vara en fisk i ett fiskstim. Stimmet rör sig kollektivt och fungerar som en individ.

När osäkerhet råder blir människor rädda och när de är rädda så följer de flocken istället för att tänka själva och fatta egna beslut. Det är här religionen kommer in, både som moral och som skapelse. Vi är inte osäkra om det finns en kod att följa. Men när det inte finns någon överenskommen kod kan flockbeteendet landa i snart sagt vad som helst. Det baseras på att vi tror att flocken, eller "den andre" rimligen måste veta mer, eftersom vi själva inte vet alls. Det finns flera uttryck som belyser detta. Ett jag råkar minnas är "Miljarder flugor kan inte ha fel, ät skit!"

Gustave Le Bon sammanfattar med konstaterandet att folkmassor är primitiva, överemotionella, instinktiva och irrationella. På grund av dessa inneboende tendenser, ligger hela tiden våldet på lur, som en möjlig lösning på det folkmassan ser som problematiskt. Massan riskerar att bli en mobb, en lynchmobb. Följande kommentar [på wikipedia](#) är intressant:

I dag används "lynchning" som metafor då en för brott misstänkt person får utstå utomrättsliga prövningar, till exempel genom [massmedia](#).

Flera av oss dissidenter har fått vara med om just detta, när journalisterna formerar sig till en mobb och går till gemensam attack. Själv har jag utsatts för detta vid två tillfällen och kan konstatera att då gäller det som sägs gälla för krig, nämligen att sanningen är det första offret.

Diskussionen av motsättningen mellan individ och massa fortsätter under 1900-talet. Den spanske filosofen José Ortega y Gasset *Massornas uppror* (La rebelión de las masas, 1930) handlar om massmänniskans uppkomst och väg till makten i det moderna europeiska samhället. Y Gasset's grundtanke är att en majoritet av okunniga och självbelåtna människor, inställda på att njuta av materiellt överflöd, har tagit makten över samhället. Det är ett slags

människa som förnekar "allt av kvalitet, allt individuellt, kvalificerat, exklusivt". Massan hatar det som skiljer ut sig, som är annorlunda. Individuellt fungerar man som bortskämda barn, som ohämmade kravmaskiner.

Det som utmärker dem som vänder sig mot massan är individuella ställningstaganden. De vägrar att underkasta sig. De söker befrielse från massans inautentiska liv. Här finns nyckeln till att dissidenter har så svårt att samla sig till ett gemensamt och samordnat motstånd. De kan inte generaliseras som tillhöriga ett annat kollektiv, utan har individuellt tagit ställning. Lite tillspetsat kan man till och med säga att det är det kollektiva tänkandet med alla dess förenklingar och lögner som de vänder sig emot.

Den amerikanske historikern Christopher Lasch förde i *Eliternas uppror* (1995) Ortega Y Gasset tanke vidare, men han vände på resonemanget. Han hävdade att det som Ortega Y Gasset under mellankrigstiden såg som karakteristiskt för massorna blivit utmärkande för de amerikanska eliterna. De tar inget ansvar utan flyter ovanpå. De har den gamla aristokratis laster men saknar dess dygder. De ser världen med turistens blick.

Ett av de verk som sticker ut är nobelpristagaren Elias Canettis *Massa och makt* (Masse und Macht, 1960), som han lär ha arbetat med i tre decennier. Canetti var en utpräglad europeisk kosmopolit. Han föddes i Bulgarien men blev tidigt engelsk medborgare och senare också schweizisk. Canetti rörde ganska fritt i Europa och behärskade flera språk. Han skrev på tyska. Det tog honom mer än trettio år att skriva *Massa och makt*. Ändå tyckte han att han bara var halvfärdig med ämnet, när boken trycktes.

När jag försöker begripa vad Canetti vill föra fram för budskap misslyckas jag, vilket jag knappast är ensam om. Hans reflektioner spretar motsägelsefullt åt flera håll men allmänt gäller att också Canetti ser folkmassan i negativa termer. Mycket längre än så når jag inte. Tänkvärt är dock hans konstaterande att redan som spermie är människan en massvarelse. Jag hittar också en aforism som jag gillar: *Människan har alla sina förfäders vishet samlad, och se vilket dumhuvud hon är!*

Det finns en personlig bakgrund till att jag intresserar mig för massans vansinne. För ett drygt decennium sedan började jag alltmer reta mig på min akademiska vänkrets. Vi var sammanvävda sedan det politiska sjuttio-talet och de stod alla politiskt till vänster, även om de med åren och akademiska framgångar blivit något av kaviarsocialister. När de pratade politik så tyckte jag att allt de sa hade jag hört förut. Jag visste oftast alltför väl vad som skulle komma härnäst och klarade inte alltid att bara lyssna. Ibland var jag bara uttråkad, ibland blev jag elak och sa sådant som var förolämpande.

När Gunnar Sandelin och jag publicerade de två volymerna av "Invandring och mörkläggning" sattes vänskapen på prov och jag hade inte särskilt mycket tålamod med den kritik de riktade mot mig. Särskilt minns jag de diskussioner jag hade med en av mina absolut närmaste vänner, på sjuttio-talet SKP:are och så småningom museichef, etnologiprofessor och bosatt i en av Stockholms mest fashionabla förstäder. Han hävdade att massinvandringen – ett ord som han för övrigt inte accepterade – var både ekonomiskt och på andra sätt positiv för Sverige.

När jag gav ut *PK-samhället* så brast det. De flesta av dessa mina akademiska vänner läste den inte, vilket fortfarande är något av ett trauma. Varför gav de mig inte chansen att förklara mig?

Varför prövade de aldrig att se Sverige och världen med mina ögon? För flera av dem var jag ju läraren och handledaren, som de under årtal av seminarier och undervisning lyssnat till. De blev bara provocerade. Det handlade inte om att de inte ville läsa utan det var värre än så: de kunde faktiskt inte. De var akademiska flockdjur som hade förlorat förmågan att tänka själva, något som har tagit mig tid att förstå.

Jag har lätt att se dagens digitala offentlighet med Ortega Y Gassets perspektiv. Det som folk ofta lägger ut på Facebook är vad de ätit till middag, fina bilar och bra semestrar. De tar med sina mobiler en oändlig mängd selfies men visar alltför sällan hur de tänker. Den stora majoriteten människor vill inte syssla med riktiga saker. De vill vara konsumenter, de vill vara icke-tänkande, icke-reflekterande medlemmar av ett kollektivt medvetande. De kan inte ens försvara sig mot sina egna mobiler. Facebook är som en matta av inautenticitet, något som gör människor olyckliga!

Det vi behöver är ett fungerande immunsystem eller ett vaccin mot massans destruktiva kollektiva medvetande. Ju mindre vi låter oss styras av massan, desto bättre och mer meningsfulla liv får vi. Kanske räcker det med att träna upp självinsikten, att lära sig att se sig själv; en plattform för det sunda förnuftet, verklighetsförankringen och själva tänkandet. För att följa Kierkegaard, sanningen finns inte i någon ideologi eller religion. Den finns i ditt eget inre.

Karl-Olov Arnstberg

<https://morklaggning.wordpress.com/2022/03/06/massans-vansinne/>

Alla texter är © på denna blogg. Det är tillåtet att sprida texterna under förutsättning att ni alltid länkar till källan här på bloggen.